TERMINOLOGICKÉ VYMEDZENIE DYSPRAXIE VO VYBRANÝCH VÝSKUMOCH

TERMINOLOGICAL CONCEPTUALIZATION OF DYSPRAXIA IN SELECTED STUDIES

Viktor HLADUSH

Abstrakt
Príspevok poskytuje prehľad o dyspraxii z pohľadu popredných odborníkov, ktorých výskumné zistenia boli spracované v odborných publikáciách. Tieto diela sú zamerané na rôzne cieľové skupiny, vrátane odborníkov, rodičov a pedagógov, a ponúkajú teoretické poznatky aj praktické odporúčania. Hlavným cieľom je zvýšiť povedomie a porozumenie dyspraxii, pričom je zdôraznená významná úloha intervencie založenej na dôkazoch.

Kľúčové slová
Dyspraxia. Teoretické vymedzenie. Výskumné zistenia.

Abstract
This paper provides an overview of dyspraxia through the perspectives of prominent experts whose research findings have been disseminated in specialized publications. These works target diverse audiences, including professionals, parents, and educators, offering both theoretical insights and practical guidance. The primary objective is to enhance awareness and understanding of dyspraxia, while emphasizing evidence-based strategies for intervention.

Keywords
Dyspraxia. Theoretical definition. Research findings.

Lekári, fyzioterapeuti, ergoterapeuti, psychológovia) sa zamýšľajú nad problematikou dyspraxia z dôvodu hľadania možnosti poskytovať kvalitnú lekársku, psychologickú a pedagogickú starostlivosť a vedci z rôznych oblastí sa snažia skúmať a vysvetliť príčiny tohto javu a navrhnúť inovatívne technológie včasnej intervencie. Vzhľadom na to, že deti s dyspraxiou sú v spoločnosti často vychovávané v inkluzívnych vzdelávacích zariadeniach, potrebujú kvalifikovanú pomoc nielen lekárov a logopédov, ale aj psychológov, rehabilitačných odborníkov a učiteľov. Práve tímový prístup k diagnostike ochorenia a organizácii včasnej a kvalitnej podpory dá deťom s dyspraxiou šancu realizovať svoj osobný potenciál.

Amanda Kirby je všeobecná lekárka so záujmom o neurodiverzitu. V súčasnosti je predsedníčkou Nadácie ADHD a úzko spolupracuje s BDA, Nadáciou Dyspraxia a niekoľkými charitatívnymi organizáciami zaoberajúcimi sa autizmom v Spojenom kráľovstve. Amanda Kirby bola zvolená za čestnú profesorku na Univerzite južného Walesu a čestnú profesorku na Cardiffskej univerzite za významné úspechy v lekárskej praxi, výskume a výučbe detí s dyspraxiou. Napísala 8 kníh a viac ako 100 vedeckých článkov o neurovývinových poruchách vrátane porúch koordinácie pohybov. Jednou z jej hlavných prác je *Dyspraxia: skryté postihnutie* (2002). V publikácii sú podrobne popísané príčiny a príznaky dyspraxie, charakteristika, diagnostické postupy a slovník základných pojmov. Hlavným cieľom publikácie je pomôcť rodičom a učiteľom konkrétnymi stratégiami umožniť deťom a žiakom s vývinovou poruchou koordinácie umožniť fungovať čo najsamostatnejšie v bežnmom živote. Autorka skúma trajektóriu dieťaťa s dyspraxiou v prvých rokoch života v domácom prostredí, v materskej škole, v základnej škole, na strednej škole a v dospelosti. Na základe zistení ponúka konkrétne rady, ako podporiť deti s dyspraxiou, aby zlepšili svoje sociálne zručnosti a rozvíjali silné sebavedomie a rešpekt. Dôležité je aj to, že publikácia sa zaoberá problémami, ktorým čelia dospelí s dyspraxiou, nielen deti. Kniha obsahuje mnoho užitočných rád pre deti a rodičov. Autorka je matkou syna s dyspraxiou, preto je obsah plný praktických, ľahko pochopiteľných riešení vrátane hygienických tipov, návrhov na oblečenie, denného jedálneho lístka a nákupných zoznamov. Okrem toho publikácia je nápomocnou pre rodičov a učiteľov pochopiť, ako môže dyspraxia ovplyvniť človeka v rôznom veku. V roku 2021 vyšla jej deviata kniha *Neurodiverzita v práci, podpora inovácií, produktivity a výkonnosti s pracovníkmi s neurodiverzitou.*

Publikácia ďalšej lekárky **Morven F. Balla** sa stala významnou pre rodičov, ktorí sa začali venovať poruchám koordinácie u svojich detí. Ball. Vďaka svojim skúsenostiam pediatričky a ergoterapeutky napísala publikáciu *Vývinové poruchy koordinácie: rady a tipy pre činnosti každodenného života* (2002). Publikácia obsahuje množstvo užitočných informácií. Opisuje osobitosti fyzického a psychického stavu dieťaťa, z pohľadu koordinačných, percepčných, organizačných, rečových a behaviorálnych ťažkosti. Autorka zodpovedá na otázky o DCD a má ambíciu svojimi odpoveďami poskytnúť všetky potrebné informácie, ktoré pomôžu rodičom, opatrovateľom ako aj

odborníkom vybrať najlepšie možnosti pre dieťa s DCD. Podľa Morven F. Balla niekedy korekcia drobných nedokonalostí môže viesť k želateľným výsledkom, preto si tento problém vyžaduje včasnú intervenciu kvalifikovaných odborníkov.

Deti s dyspraxiou sa nachádzajú vo vzdelávacom prostredí. Rodičia detí a pedagógovia v materských školách si všímajú nemotornosť určitej skupiny detí. Dané prejavy sú častejšie u chlapcov vo veku od troch rokov. Niet pochýb o tom, že práve v tejto skupine je potrebné poskytnúť kvalifikovanú odbornú pomoc. Praktické skúsenosti lekárov a psychológov z posledných rokov ukazujú, že u detí do 3 rokov je ťažké odhaliť príznaky dyspraxie a u detí vo veku 3 – 4 rokov budú výsledky nápadnejšie a objektívnejšie.

Pamela Deponio a Christine MacIntyre vydali prvú publikáciu (*Identifikácia a podpora detí so špecifickými ťažkosťami vo vzdelávaní,* 2003), ktorá je považovaná za praktický prehľad ako pomoc učiteľom a asistentom učiteľa pri koordinácii práce s deťmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami vo vzdelávacom procese. Autorky konštatujú, že mnohé deti v školskom veku majú ťažkosti, ktoré ovplyvňujú ich učenie doma a v škole. časť detí, ktoré majú určité ťažkosti s učením, zvyčajne spojené s dyslexiou a dyspraxiou. Autorky tvrdia, že na to, aby mohli poskytnúť kvalifikovanú pedagogickú podporu, musia učitelia nazerať nad rámec známych informácií o dieťati a objektívne posúdiť dieťa ako celok. Práve preto autorky nabádajú učiteľov, aby sa na deti pozerali ako na individuality a nesnažili sa ich priradiť k existujúcim súborom ukazovateľov, poukazuje na prekrývanie ukazovateľov pri rôznych špecifických ťažkostiach v učení, rozoberá diagnostický proces, vysvetľuje dôsledky ťažkostí detí a ponúka osvedčené stratégie na podporu inkluzívneho vzdelávania. **Victorie Biggs** je mladou autorkou, ktoré predstavuje problematiku z pohľadu psychológie osobnosti - podrobne opisuje históriu pociťovania, prežívania a neustáleho pozorovania dyspraxie u seba a iných ľudí. príbeh je plný reálnych príkladov z jej vlastného života. viktóriine závery a rady sú praktické a prízemné. v súčasnosti sa zaoberá každodennými otázkami, ako je rozvoj sociálnych zručností, reč tela, vzťah medzi duševným a telesným zdravím a hygienou, priebeh puberty u dospievajúcich, vytváranie priateľských vzťahov a získavanie kompetencií pre rodinný život. zároveň presvedčivo ilustruje a slovne opisuje emocionálne stavy detí a mladých ľudí s dyspraxiou a inými poruchami

učenia. celkovo ide o pomerne jednoduchý, dokonca humorný návod pre tých, ktorí trpia depresiami, ako uspieť a ísť za svojimi snami napriek tomu, čo vás brzdí.

Anna L. Barnett je profesorkou psychológie na Oxford Brookes University a **Elisabeth L. Hillová** je profesorkou neurovývinových porúch na Goldsmiths, University of London. Autorky zastávajú názor, že vývinová motorická dyspraxia ako vedecký problém nie je vo vývinovej psychológii hlbšie preskúmaná, preto dnes predstavuje veľkú medzeru vo vede. Vedkyne ponúkajú prehľad teoretických a metodologických otázok súvisiacich s motorickým vývinom, kontrolou pohybu a získavaním zručností, genetikou, telesnou výchovou a ergoterapiou. Tento prístup vytvorí predpoklady na zakotvenie vedeckej problematiky vývinovej motorickej dyspraxie v rámci toho, čo je známe o motorických mechanizmoch a typickom vývine a zrení, čo umožní čitateľom oceniť povahu a rozsah prác o vývinovej motorickej dyspraxii a umožní im identifikovať relevantné oblasti budúceho výskumu. Vďaka tomuto jedinečnému prístupu je kniha neoceniteľná pre študentov bakalárskeho a magisterského štúdia vývojovej psychológie, klinickej psychológie, pohybových vied, fyzioterapie, telesnej výchovy a špeciálnej pedagogiky, ako aj pre výskumníkov a odborníkov pracujúcich v týchto oblastiach.

Zo špeciálnopedagogického hľadiska Kováčová (2023) poukazuje na výrazné znaky, ktorými je dieťa s dyspraxiou špecifické. Ide o:

- často potkýna a padá, naráža do ľudí a predmetov.
- má ťažkosti s koordináciou pohybov pri udieraní a hádzaní lopty, pri šliapaní na trojkolke.
- zaváha pri používaní schodov alebo naopak, zdá sa, že nemá zmysel pre nebezpečenstvo, skáče z výšky bez ohľadu na bezpečnosť.
- vykazuje nadbytočnú vysokú úroveň pohybovej aktivity (otáča sa, máva nohami, vo všeobecnosti zostáva pokojný);
- vyhýba sa skladačkám a stavebniciam (napr. Lego, puzzle, bližšie Kováčová, 2014);
- problematicky drží ceruzu, kresba nezodpovedá veku dieťaťa;
- má ťažkosti aj so základnými úkonmi pri obliekaní, ako je natiahnutie ponožiek alebo obliekanie nohavíc.
- je citlivé na zmyslové podnety, ako je hluk, dotyk oblečenia, štruktúra jedla;
- uprednostňuje spoločnosť dospelých;

- nedokáže si zapamätať alebo dodržiavať pokyny pri pohybových úkonoch;
- ťažko udržiava priateľstvá alebo odhaduje, ako sa má správať v spoločnosti.

Za posledných päť rokov záujem o motorické správanie, najmä o dyspraxiu, nielen pokračoval, ale sa ďalej rozvíjal, a to aj medzi ergoterapeutmi a univerzitnými výskumníkmi. Za zmienku stoja autori výskumných projektov, ku ktorým patria: **Laura Graham, Susan LLoyd, Kathy Hoopmann, Lisa A. Kurtz, Ali S. Brian, Pamela S. Beach.**
Laura Graham a Susan LLoyd sú ergoterapeutky so skúsenosťami s prácou s deťmi a dospelými s neurologickými poruchami. Na základe svojho výskumu napísali pomerne vela kníh z tejto problematiky. Jednou z najnovších publikácií je *Vývinová porucha koordinácie – dyspraxia: ako pomôcť* (2021). Poruchy koordinácie (dyspraxia) sa považujú za problémy, s ktorými sa deti a mladí ľudia bežne stretávajú doma a v škole. Ponúkajú ucelený a komplexný úvod do tejto zložitej témy, ktorej sa, žiaľ, často nerozumie a nevie sa, ako takéto deti správne učiť. Podľa autorov je DCD (v minulosti niekedy označovaná ako „dyspraxia“, hoci tento termín nemá žiadne formálne kritériá) často nedostatočne rozpoznaný ľudský stav, ktorý ovplyvňuje predovšetkým fyzickú koordináciu, ale zasahuje aj do mnohých iných oblastí života. Často sa vníma ako „záhada“, pretože neexistuje jasná zhoda v definíciách a terminológii. V snahe vyvrátiť mýty o DCD, zvýšiť porozumenie a ukázať cestu k väčšej nezávislosti a participácii postihnutých **Laura Grahamová** a **Susan LLoydová** ďalej skúmajú výzvy, ťažkosti a skúsenosti, ktorým bežne čelí mladý človek s DCD. Venujú sa tiež spôsobom, ako môžu rodičia, opatrovníci, učitelia a celé školské prostredie týmto deťom pomôcť.

Kathy Hoopmann sa dyspraxiou intenzívne zaoberá, pretože sa jej to dotýka vzhľadom na svoju rodinu. Napísala viac ako dvadsať kníh pre deti a dospelých vrátane obrázkových kníh, románov a literatúry faktu, ktoré boli preložené do 18 jazykov. Najznámejšia je jej práca o neurodiverzite a jej knihy s fotografiami sú bestsellermi na celom svete. Podľa jej pozorovaní majú všetky mačky Aspergerov syndróm a trpia poruchou autizmu. Jednou z jej základných kníh je *Všetko o dyspraxii: pochopenie vývinovej motorickej koordinácie* (2022). Autorka v nej zábavnou a zrozumiteľnou formou, vhodnou pre deti aj dospelých, opisuje komplexnú charakteristiku dyspraxie,

ktorá je ďalšou, ale bežnou diagnózou u ľudí s neurodiverzitou. Prostredníctvom pútavého textu a plnofarebných fotografií táto kniha ukazuje, ako ľudia s dyspraxiou vidia a vnímajú svet, a vyzdvihuje jedinečné vlastnosti, ktoré ich robia výnimočnými. Ideálny úvod do problematiky dyspraxie pre osoby s novou diagnózou, ako aj pre ich rodiny, priateľov a tých, ktorí s nimi pracujú. Ľudia s dyspraxiou tiež ocenia spôsob, akým kniha citlivým a jemným spôsobom prezentuje ich názory na život.

Lisa A. Kurtzová je detská ergoterapeutka a odborníčka na čítanie, ktorá pracuje s deťmi so špeciálnymi potrebami už viac ako 33 rokov. Jednou z jej najnovších kníh je *Porozumenie motorických zručností u detí s dyspraxiou, ADHD, autizmom a inými poruchami učenia* (2022). Sedem kapitol je krátkych, dobre štruktúrovaných a napísaných prístupným štýlom pre odborných aj laických čitateľov. V celom texte sú použité ilustrácie a odrážky, vďaka čomu je obsah prístupný a užívateľsky prívetivý. Autorka konštatuje, že problémy s koordináciou často sťažujú každodenné činnosti detí s poruchami učenia. Táto prístupná príručka ponúka praktické stratégie a tipy, ako pomôcť deťom s koordinačnými problémami. Autorka prístupným spôsobom vysvetľuje, ako rozpoznať normálny a abnormálny motorický vývoj, kedy a ako vyhľadať pomoc, a poskytuje konkrétne stratégie výučby, ktoré pomôžu deťom s koordinačnými problémami uspieť v triede, na ihrisku a doma. Opisuje širokú škálu terapií a poskytuje komplexný zoznam zdrojov. Ďalším dôležitým doplnkom pedagogického diela je kniha Lisy A. Kurtz „Jednoduché nízkonákladové hry a aktivity pre senzomotorické učenie (2016). Ide o veľmi užitočnú praktickú príručku zábavných hier a aktivít, ktoré podporujú motorické zručnosti, koordináciu a zmyslovú toleranciu u malých detí.

Ali S. Brian a Pamela S. Beach sú autormi publikácie s názvom *Postihnutie a motorické správanie: z výskumu* (2023). Kniha pozostáva z 15 kapitol, ktoré sa zaoberajú súčasnými výskumnými trendmi, budúcimi smermi výskumu a praktickými dôsledkami, pričom pokrývajú rôzne typy postihnutia Táto publikácia poskytuje prvý vedecký prehľad cieleného výskumu súvisiaceho s motorickým správaním dieťaťa (napr. motorické učenie, motorická kontrola, motorický vývoj). Vedci upozorňujú na trendy v skúmaní motorického správania osôb s postihnutím, od teoretických zovšeobecnení a cielených pozorovaní až po klasické empirické štúdie s prísnymi podmienkami a širokými možnosťami. Analyzujú sa prístupy predstaviteľov rôznych vedných oblastí. Práca je napísaná na úrovni vhodnej

pre postgraduálnych študentov a výskumných pracovníkov a bude prvou knihou, ktorá poskytne podrobné diskusie o výskume a štúdiu pohybového správania.

Existujú ďalšie informácie o dyspraxii, ktoré boli zverejnené v odborných publikácjách (Blek & Andreasen, 2024; Cooper, 2005; MacIntyre & McVitty, 2004; Marinelli et al., 2017), ale vyžadujú si ďalšie štúdium a širokú dôkazovú základňu založenú na empirickom objektívnom výskume:

- Žiadni dvaja ľudia s dyspraxiou nie sú rovnakí;
- Dyspraxia sa symptómami nezhoduje s dyslexia;
- Dyspraxia a apraxia nie je to isté;
- Dyspraxia môže ovplyvňovať tieto oblasti: fyzickú, rečovú a jazykovú, sociálnu, vizuálnu pohybovú, priestorové vedomie, pamäť, organizáciu, pozornosť, emócie, zmysel pre orientáciu a spracovanie myšlienok;
- Mozog dieťaťa s dyspraxiou musí pracovať 10-krát intenzívnejšie ako u ostatných ľudí;

Viacerí výskumníci tvrdia, že aktívny životný štýl je pre osoby s motorickou dyspraxiou ešte dôležitejší ako pre bežnú populáciu (Cooper et al., 2005). Ich argumentácia vychádza z výskumov, v ktorých sa zameriavali na priaznivé účinky cvičenia na funkčné schopnosti osôb s motorickým oslabením až limitnosťou. Naznačujú tiež, že cvičenie znižuje riziko sekundárnych ťažkostí, ktoré majú fyzické, zdravotné, kognitívne alebo emocionálne, prípadne fyzické sociálne dôsledky a ku ktorým je osoba s primárnym postihnutím predisponovaná (Simeonsson et al., 2002).

Záver

Každý jednotlivec s dyspraxiou má unikátny profil schopností a potrieb, preto musí byť aj intervencia – či už individuálna, alebo skupinová – starostlivo prispôsobená konkrétnym požiadavkám jednotlivca. Efektívny individuálny plán podpory dieťaťa s dyspraxiou závisí od viacerých faktorov, vrátane podpory zo strany rodiny, školy a širšieho prostredia, ktoré poskytuje bezpečné a stimulujúce podmienky pre rozvoj (Fábry Lucká, 2015). Pri navrhovaní vhodných podporných opatrení je nevyhnutné zohľadniť závažnosť prejavov dyspraxie, ako aj prítomnosť ďalších zdravotných či vývojových diagnóz, ktoré môžu ovplyvniť schopnosť dieťaťa zvládať každodenné úlohy. Len komplexný a individualizovaný prístup dokáže zabezpečiť, že intervencie budú účinné, cielene podporia rozvoj motorických, kognitívnych a sociálnych schopností a prispejú k celkovej kvalite života dieťaťa.

Zoznam použitých bibliografických odkazov

Ball M. (2002). *Developmental coordination disorder: hints and tips for the activities of daily living.* Jessica Kingsley publishers.

Barnett, A.; Hill, E. (2019). *Understanding Motor Behaviour in Developmental Coordination*. Disor. Routledge.

Biggs, V. (2014). *Caged in chaos: a dyspraxic guide to breaking free*. Updated edition. Jessica Kingsley publishers.

Brian, A. S. et al. (2023). Disability and Motor Behavior: A Handbook of Research. Rowman & Littlefield Publishers.

Cermak, S. et al. (2003). Fine motor activities in Head Start and kindergarten classrooms. https://doi.org/10.5014/ajot.57.5.550

Cooper, A. R. et al. (2005). *Physical activity levels of children who walk, cycle, or are driven to school* . Am. J. Prev. Med. 2005.

Deponio, P.; MacIntyre Ch. (2003). *Identifying and supporting children with specific learning difficulties: looking beyond the label to support the whole child.* Routledge, 2003. 111 p. ISBN 978-0415314947.

Eckersley, J. (2004). *Coping with Dyspraixa.* GB, Norfolk: Ashford Colour Press, 2010. 115 s. ISBN 978-1-84709-128-4.

Fábry Lucká, Z. (2015). Psychomotor therapy at early age. *Journal of Exceptional People,* 2015, 2(7), 19-26.

Graham L. Developmental Coordination Disorder (Dyspraxia) (How to Help). Jessica Kingsley Publishers, 2021. 218 p. ISBN 978-1849054744.

Hoopmann, K. (2022). All About Dyspraxia: Understanding Developmental Coordination Disorder. Паб Джессіки Кінгслі, 2022. 65 p. ISBN 0781787758353.

Kirby A. (2002). Dyspraxia: *The Hidden Handicap.* Souvenir Press, 2002, 287 p. ISBN: 978-0285635128.

Kirby, A., Peters, L. (2007). *100 Ideas for Supporting Pupils with Dyspraxia and DCD*. London: Continuum, 2007. 128p. ISBN 08-2649-440-4.

Kirbyová, A. (2000). Nešikovní dítě. Dyspraxia a další poruchy motoriky. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-424-9.

Kováčová, B. (2014). *Ergoterapia v rannom a predškolskom veku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2014. 126 s. ISBN 978-80-223-3737-3.

Kováčová, B. (2023). Včasné identifikovanie dyspraxie u dieťaťa s predpokladanými ťažkosťami v pohybovom prejave. In: *Disputationes scientificae,* 2023, 23(2), 21-29.

Kováčová, B.; Hladush, V. (2024). Možnosti a limity dieťaťa s dyspraxiou v predškolskom veku. *Expresívne terapie vo vedách o človeku 2024*: *pluralita*

podpory jednotlivca so zdravotným znevýhodnením v škole, v rodine a v poradenstve. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku. VERBUM - vydavateľstvo KU.

Kurtz L. A. (2014). *Simple Low-Cost Games and Activities for Sensorimotor Learning: A Sourcebook of Ideas for Young Children Including Those with Autism, ADHD, Sensory Processing Disorder, and Other Learning Differences.* Jessica Kingsley Publishers.

Kurtz, L. A. (2006). *Visual Perception Problems in Children with AD/HD, Autism, and Other Learning Disabilities: A Guide for Parents and Professionals.* Jessica Kingsley Publishers.

Kurtz, L. A. (2007). *Understanding Motor Skills in Children with Dyspraxia, ADHD, Autism, and Other Learning Disabilities: A Guide to Improving Coordination.* Джессіка Кінгслі Паблішер Лтд.

MacIntyre, A., McVitty, K. (2004). Movement and Learning in the Early Years: Supporting Dyspraxia (DCD) and other Difficulties, 2004.

Marinelli, L. et al. (2017). The many facets of motor learning and their relevance for Parkinson's disease. *Clinical Neurophysiology*, 2017, 128(7), 1127-1141.

Medzinárodná klasifikácia chorôb. 2023.

Simeonsson, R. J., McMillen, J. S., & Huntington, G. S. (2002). Secondary conditions in children with disabilities: Spina bifida as a case example. Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews. *American Psychological Association*, 2002, 8(3), 198–205.

Zelinková, O. (2017). *Dyspraxie – Vývojová porucha pohybové koordinace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2017. 144 s. ISBN 978-80-262-1266-9

Afiliácia
Príspevok je parciálnym výstupom z projektu KEGA č. 007KU-4/2024 Tímový prístup k vzdelávaniu dieťaťa s dyspraxiou v predškolskom veku: od identifikácie ťažkostí k úspešnej inklúzii.

Kontaktné údaje
prof. Viktor Hladush, DrSc., Ivana Franka Štátna univerzita v Žitomíri, Ukrajina, Katedra psychológie, logopédie a inkluzívneho vzdelávania, Velyka Berdychivska,40, Žytomyr
E-mail: *gladush-v@zu.edu.ua*